

EKONOMI ORANG

ARAB

DI

JOHOR

(1862 - 1942)

MOHD. SOHAIMI ESA

Editor

Mohd Sarim Haji Mustajab

Penulis

Mohd Sohaimi bin Esa dilahirkan di Kluang, Johor dan mendapat pendidikan di Universiti Kebangsaan Malaysia. Lulus Ijazah Sarjana Muda Sastera dalam bidang Sejarah pada tahun 1992; Diploma Pendidikan pada tahun 1994 dan Ijazah Sarjana Sastera pada tahun 1997 dalam bidang Sejarah Malaysia. Kini beliau bertugas sebagai pensyarah di Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, Universiti Malaysia Sabah.

First Printing / *Cetakan Pertama*, 1999
Copyright / *Hakcipta* Universiti Malaysia Sabah, 1999

All rights reserved. No part of this publications may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system, without permission in writing from the Centre for the Promotion of Knowledge and Language Learning, Universiti Malaysia Sabah

Hakcipta terpelihara. Tiada bahagian daripada terbitan ini boleh diterbitkan semula, disimpan untuk pengeluaran atau ditukarkan ke dalam sebarang bentuk atau dengan sebarang alat juga pun, sama ada dengan cara elektronik, gambar serta rakaman dan sebagainya tanpa kebenaran bertulis daripada Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa, Universiti Malaysia Sabah.

Published in Malaysia by / *Diterbitkan di Malaysia oleh*
CENTRE FOR THE PROMOTION OF KNOWLEDGE AND LANGUAGE
LEARNING
UNIVERSITI MALAYSIA SABAH
Locked Bag 2073, 88999 Kota Kinabalu,
Sabah, MALAYSIA.

Printed in Malaysia by / *Dicetak di Malaysia oleh*
GAYAWARA SDN. BHD. (272771-D)
HSK Industrial Centre, Block A, Lot 1, Mile 71/2,
Jalan Tuaran , P. O. Box No. 21851, 88776 Luyang, Sabah.

ISBN 983-2188-02-4

**EKONOMI ORANG
ARAB
DI
JOHOR
(1862 - 1942)**

EKONOMI ORANG

ARAB

DI

JOHOR

(1862 - 1942)

MOHD. SOHAIMI ESA

PENGHARGAAN

Bismilahi al-Rahmani al-Rahim.

Saya bersyukur kepada Allah SWT kerana dengan `inayah dan limpah kurniaNya, buku ini dapat diterbitkan dengan sempurna.

Saya merasa terhutang budi dan berterima kasih kepada semua pihak yang telah memberikan bantuan bagi menjayakan kajian ini. Saya ingin merakamkan sekalung penghargaan ikhlas dan ucapan terima kasih kepada Prof. Dr. Mahayudin Haji Yahaya sebagai penyelia semasa untuk menyiapkan kajian ini. Saya amat terhutang budi kepada beliau atas dorongan, bimbingan, kesabaran dan keyakinan yang diberikan untuk kesempurnaan kajian tersebut.

Kesempatan ini juga saya gunakan untuk menyampaikan ucapan terima kasih kepada Arkib Negara Malaysia, Cawangan Selatan, Johor Bahru, Jabatan Sejarah, Universiti Kebangsaan Malaysia (UKM), Perpustakaan Tun Sri Lanang UKM, Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur, Perpustakaan Universiti Malaya, Arkib Negara Singapura dan Perpustakaan Negara Singapura.

Saya juga ingin mengucapkan terima kasih kepada tokoh-tokoh yang telah ditemubual bagi memperlengkapkan lagi

kajian ini. Mereka ialah Syed Ali Muhamed al-Attas, Syed Abdul Kadir Muhamed al-Attas, Sheikh Umar Abdullah al-Bajerai, Sheikh Said Umar al-Bajerai, Syed Ibrahim al-Kaff dan Syed Sahil Jamal yang sudi memberikan sumbangan dalam bentuk sumber lisan. Sekalung penghargaan juga ditujukan kepada syarikat, Al-Attas and Co. di atas sumbangan kewangan yang diberikan kepada saya untuk menampung sebahagian perbelanjaan kajian ini.

Dalam usaha menerbitkan buku ini, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada Universiti Malaysia Sabah (UMS) di atas pembiayaan penerbitannya. Tidak lupa kepada Dekan, Prof. Dr. Ahmat Adam dan Timbalan Dekan, Prof. Dr. Mohd. Sarim Haji Mustajab dari Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa (PPIB) atas khidmat nasihat dan sokongan semasa proses penerbitannya. Demikian juga kepada Mustapa Abd. Talib dan Shamsul Sainan yang sudi membantu menyempurnakan peta untuk buku ini.

Akhir sekali, sejambak penghargaan dan terima kasih buat keluarga tersayang, khususnya ayahanda, Haji Esa Haji Ali dan bonda, Hajah Maimunah Abdullah. Di samping itu, saya ingin merakamkan ucapan terima kasih kepada semua kakitangan PPIB, UMS dan MRSM-YT Dungun, serta rakan-rakan lain yang turut memberikan kerjasama dan sumbangan semasa menyiapkan buku ini.

Mohd Sohaimi Esa
Pusat Penataran Ilmu dan Bahasa
Universiti Malaysia Sabah

KANDUNGAN

Penghargaan		i
Kandungan		iii
Singkatan		iv
Peta		v
Jadual		vi
Lampiran		vii
Pendahuluan		viii
Bab 1	Pelayaran, Perdagangan dan Penghijrahan Orang Arab	1
Bab 2	Ekonomi Orang Arab di Johor Sebelum Zaman British (1862-1914)	46
Bab 3	Ekonomi Orang Arab di Johor Pada Zaman British Peringkat Pertama (1914-1926)	107
Bab 4	Ekonomi Orang Arab di Johor Pada Zaman British Peringkat Kedua (1926-1942)	156
Kesimpulan		196
Lampiran		206
Bibliografi		225
Indeks		248

SINGKATAN

AABP	: Assistant Adviser Batu Pahat
AAK(P)	: Assistant Adviser Kukup (Pontian)
ANMCS	: Arkib Negara Malaysia, Cawangan Selatan, Johor Bahru
ANMKL	: Arkib Negara Malaysia, Kuala Lumpur
BRP	: British Resident Pahang
CLM(S)	: The Commissioner of Lands, Mines (and Survey)
CLR	: The Commissioner of Lands Revenue
CO	: Colonial Office
DOP	: District Office of Pekan
DOK	: District Office of Kuantan
FC	: Financial Commissioner of Johore
GA	: General Adviser
JMBRAS	: Journal of the Malaysian Branch of the Asiatic Society
JSBRAS	: Journal of the Straits Branch of the Royal Asiatic Society
NLS	: National Library of Singapore
NAS	: National Archives of Singapore
RACK	: Receiver Alsagoff Concession Kukup
SS	: The State Secretary
SUK	: Setiausaha Kerajaan

PETA

1	Semenanjung Tanah Arab dan jalan perdagangan pada kurun Keenam Masihi	4
2	Jalan pelayaran dan perdagangan orang Arab pada Zaman Abbasiyah	10
3	Negeri Johor: Bandar-bandar utama tumpuan penduduk Arab sebelum Perang Dunia Kedua	56
4	Kedudukan Tanah Konsesi Kukup	66
5	Kawasan perlombongan bijih timah yang diusahakan oleh orang Arab sebelum Perang Dunia Kedua	116
6	Kawasan tanah yang dimiliki oleh Syed Hassan Ahmad al-Attas sebelum Perang Dunia Kedua di bandar Johor Bahru	119

JADUAL

1	Statistik bancian penduduk Arab di Tanah Melayu	54
2	Bancian penduduk Arab mengikut daerah di Johor Bahru pada tahun 1947	55
3	Bilangan pendaftaran di bawah Enakmen Perlombongan 1911, Negeri Johor (1914-1918)	113
4	Jumlah pendapatan kasar dan pendapatan bersih Tanah Konsesi Kukup (1917-1922)	130
5	Hasil pendapatan Tanah Konsesi Kukup (1922-1926)	131
6	Jenis-jenis lesen lombong yang dikeluarkan oleh kerajaan Johor kepada pengusaha lombong (1928-1937)	163
7	Jumlah pekerja mahir dan tidak mahir dalam sektor perlombongan di Johor (1936-1939)	164
8	Senarai contoh buku dan kitab terbitan Al-Attas Press	172
9	Senarai nama wakil penjual untuk Al-Attas Press	174

LAMPIRAN

A	Salasilah keturunan Tun Habib Abdul Majid (Bendahara Sri Maharaja)	206
B	Salasilah Kesultanan Johor daripada Bendahara Tun Habib Abdul Majid	207
C	Surat perjanjian galian timah di Ayer Putih kepada Syed Abdullah Umar al-Junid pada 12 Rabi' al-Awal 1280 (1863)	208
D	Surat perjanjian Tanah Konsesi Kukup	210
E	Surat perjanjian pembatalan cukai Tanah Konsesi Kukup	214
F	Surat Syed Husain Muhammad al-Habsyi dari Palembang atas hal harta Qarun pada 6 Februari 1887	216
G	Surat perjanjian tanah konsesi antara Sultan Ahmad, Pahang dengan Syed Hassan Ahmad al-Attas pada 10 April 1889	223